

УДК [347.1/7(477)+341.141.174(4)].001.76

Харитонов Євген Олегович

доктор юридичних наук, професор, член-кор. НАПрН України,
завідувач кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Харитонova Олена Іванівна

доктор юридичних наук, професор, член-кор. НАПрН України,
завідувач кафедри права інтелектуальної
власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ DCFR: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Постановка проблеми. Після підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом (далі ЄС) Україна має підтвердити свою приналежність до Європи, визнання та прийняття європейських цінностей, інституцій та концептів, одним з найважливіших поміж яких є приватне право.

Відтак актуалізувалася проблема гармонізації українського та європейського права. І хоча питанням приведення вітчизняного законодавства у відповідність до європейських стандартів було присвячено чимало наукових розвідок [1; 2; 3], але їхні результати свідчать про розмаїття понять, термінів, категорій, які вживаються у цій сфері, різне бачення їхньої сутності, умов та підстав використання. До того ж, у вітчизняній літературі (надто навчальній), визначенню поняття та сутності права Євросоюзу не завжди приділяється належна увага, а іноді, дефініція права взагалі не пропонується, і натомість, розглядаються джерела права Європейського союзу та Співтовариства [4, с. 37-38]. Це свідчить про те, що потреба у дослідженнях у цій галузі не зменшується, а навпаки, зростає.

Мета дослідження. Торкаючись питань гармонізації вітчизняного права з правом ЄС, передусім, маємо з'ясувати, що ми розуміємо під останнім та під терміно-поняттям «європейське право», котре вживається у юриспруденції стосовно Європи і як загальний концепт (тобто, сформоване вербально уявлення, раціональне та емоційне сприйняття людиною права як частини світу, в якому існує ця

людина, відчуючи себе частиною цього світу), [5] і для позначення окремих сфер правового регулювання [6].

При цьому виходимо з необхідності розрізнявати загальний концепт «європейське право», що є елементом Європейської цивілізації у цілому, і концепт «європейське право» у спеціальному значенні, котрий стосується регулювання відносин, що виникають у зв'язку зі створенням та діяльністю європейських міжнародних організацій.

Враховуючи, що перше з них має загальне цивілізаційне, «культурологічне» значення, виходимо далі з того, що воно, за визначенням, є ширшим, ніж «європейське право у спеціальному значенні», сферою якого є лише діяльність і політика Європейського Союзу (враховуючи поширене визначення права Євросоюзу як системи правових норм, що регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС, [7, с. 29] його можна також іменувати «нормативне європейське право»).

Відтак розглянемо як співвідносяться концепти «європейське право у спеціальному значенні» (тобто, таке, що стосується ЄС) та «право Європейського Союзу».

Виклад основного матеріалу. Почнемо з констатації можливості використання спеціального позначення «європейське право» у широкому та вузькому сенсі. (Варто зазначити, що така можливість використовується як щодо «європейського права», так і стосовно суміжних з ним правових концеп-

тів, наприклад, стосовно права Ради Європи [8, с. 59-66]).

У широкому сенсі під таким «європейським правом» розуміється правове регулювання усієї сукупності економічних, соціальних, політичних, наукових та культурних відносин, що стосуються організації та діяльності європейських міжнародних організацій. Його можна розглядати як міжнародне право («регіональне міжнародне право» [9, с. 29]).

У вузькому сенсі – це право європейських співтовариств, доповнене правовим регулюванням усього Європейського співтовариства. У країнах, що входять до Європейського союзу, Європейське право є інструментом повсякденного практичного застосування, майже таким самим необхідним, як і національне право. До того ж, Європейське право активно застосовується також у галузі відносин між Європейським союзом та іншими країнами. Отже, при такому розумінні Європейського права у вузькому сенсі воно, фактично, ототожнюється з правом Європейських співтовариств, доповненим певною мірою нормами та принципами, що регулюють діяльність всього Євросоюзу [10, с. 22]. Воно багато в чому відійшло від міжнародного права і являє собою особливий правовий феномен.

Відтак право ЄС при розгляді його у якості феномену *suī generis*, за своєю природою є відмінним, хоча і тісно пов'язаним як з міжнародним правом, так і з правом країн-членів, [11, с. 32] становлячи особливу, третю систему права, яка діє поряд з міжнародним та внутрішнім правом [7, с. 55].

Трактуючи Європейське право як систему юридичних норм, що сформувалися у зв'язку з утворенням і функціонуванням Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, застосовуваних у межах їхньої юрисдикції на основі й у відповідності з установчими договорами і загальними принципами права, [12, с. 43] звернемо увагу на завершальну частину цього визначення, де йдеться про загальні принципи права, відповідно до яких (поряд з установчими договорами) діють і застосовуються норми Європейського права. Стаття F (н. н. ст. 6) Договору 1992 р. передбачає, що «Союз поважає основні права особистості, як вони гарантовані Європейською конвенцією захисту прав людини й основних свобод і як вони впливають із загальних конституційних традицій держав-членів, у якості загальних принципів права Співтовариства». Отже маємо враховувати, що в основу загальних принципів права ЄС покладений пріоритет прав особистості, який закріплений у Європейській конвенції, і до того ж впливає з конституційних традицій європейських держав. Ці ж традиції (за-сади) визначають подальший розвиток націо-

нального права держав – членів Європейських Співтовариств.

Із врахуванням зазначеного можна погодитися з розумінням європейського права у спеціальному (нормативному) значенні як системи принципів, юридичних норм, що формуються у зв'язку з утворенням і функціонуванням Європейських Співтовариств і Європейського Союзу на основі й відповідно до установчих договорів і загальних принципів права.

Але, терміном «європейське право», на наш погляд, доцільно позначати лише власне «європейське право», тобто, сформоване вербально уявлення, раціональне та емоційне сприйняття людиною права як частини світу (у цьому разі – європейської цивілізації), в якому існує ця людина, відчуваючи себе її часткою.

Натомість, терміном «право Європейського Союзу» позначаємо сукупність правових норм, правил та інших юридичних засобів (дискусії в Європейському Парламенті щодо законодавства Співтовариства тощо), за допомогою яких регулюються процеси європейської інтеграції та діяльності Євросоюзу

До викладеного слід додати, що підґрунтям такого, втім як і кожного іншого, визначення європейського права, має бути врахування сутності права як єдиного європейського концепту, що зумовлено вже самою ідеєю Європейської єдності. Ще більшою мірою це стосується концепту приватного права, котрий має підґрунтям європейські цивілізаційні цінності і виступає їхнім втіленням у європейській правосвідомості.

У свою чергу, розуміння «Європейського права», як концепту, означає, що його слід розглядати у цьому сенсі не як сукупність юридичних норм, створених у зв'язку з утворенням Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, але, як систему визначальних гуманітарних цінностей, що ґрунтуються на правосвідомості учасників відносин у приватній сфері і забезпечуються, передусім, нею.

У зв'язку з цим слушно здається пропозиція відійти і від суто позитивістського підходу, і від природно-правової теорії, у яких відсутня фундаментальна об'єднувальна моральна ідея, гуманного світогляду (ідеології). Сучасні реалії потребують відповідної зміни юридичних пріоритетів і цінностей, а разом із тим, і правосвідомості, якій надається духовно-культурне значення. Правосвідомість є творчим і відносно самостійним феноменом юридичної сфери суспільства, котра без нього існувати не може. Переосмислення позитивістського сприйняття правосвідомості з погляду його об'єктивного включення у духовно-культурологічний контекст

припускає активне використання таких понять, як юридичний дух, правова духовність, правова рефлексія, сенс правосвідомості, правовий менталітет, абстрактна правосвідомість, юридична підсвідомість та ін. При цьому важлива роль у формуванні і розвитку «духовно-культурної» правосвідомості належить принципам та аксіомам, що виражають найважливіші засади і властивості цього типу правосвідомості, що прагне відповідати вимогам духовності, творити у цьому напрямку правову культуру особи (особистості), у цілому правове життя суспільства. Принципи та аксіоми виражають природу правосвідомості, показують його здатність бути організуючою основою [13].

Саме такий підхід, як на нашу думку, знаходить відображення і у сучасному баченні сутності права, а надто, концепту приватного права в європейській цивілізації, де акцент робиться на визначенні засад взаємин учасників процесу європейської інтеграції.

Розуміючи Європейське право як систему принципів та юридичних норм, що сформувалися у зв'язку з утворенням і функціонуванням Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, на основі та відповідно до установчих договорів і загальних принципів права, ще раз наголосимо, що в основу останніх в ЄС покладений пріоритет прав особистості, закріплений у Європейській конвенції, котра враховує конституційні традиції європейських держав. Ці ж традиції визначають подальший розвиток національного права держав – членів Європейських Співтовариств.

Зміни, що відбуваються у цій галузі, знайшли відображення у підходах до створення європейськими правознавцями «Принципів, Дефініцій і Модельних Правил Європейського приватного права» – наукового «Проекту загальної довідкової схеми» – Draft Common Frame of Reference (DCFR), [14] за допомогою якого планується вирішити низку важливих методологічно питань.

Але, щоб оцінити значення DCFR, спочатку маємо з'ясувати сутність цього Проекту.

Передусім, варто звернути увагу на те, що головним у ідеї DCFR є відмова від прямого (позитивного) регулювання відносин у приватноправовій сфері. Тому не йдеться про Цивільний кодекс Європи чи про створення аналогічного законодавчого акту, який регулював би відносини у цій галузі. І, хоча одна з груп розробників DCFR, іменується «The Study Group on a European Civil Code» (Група по вивченню Європейського цивільного кодексу), але інша – називається «The Research Group on EC Private Law» (Група дослідження приватного права ЄС).

При цьому важливою є і та обставина, що результат праці груп має також довгу, промовисту назву: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law – «Принципи, дефініції та модельні правила приватного права ЄС», де на першому місці поставлено «Принципи», а решта тексту є визначенням понять і зразками правових рішень стосовно регулювання відносин у галузі приватного права.

Таким чином, йдеться не про створення акту законодавства. Натомість, на меті малося проведення дослідження порівняльно-правового характеру. І це підтверджують автори DCFR – К. фон Бар, Е. Клів та П. Варул, котрі відзначають, що DCFR має сприяти вивченню і розумінню приватного права у країнах – членах ЄС. Зокрема, метою було показати, наскільки схожими одне на одне є національні системи приватного права, які можна розглядати у якості регіонального прояву загальної європейської спадщини. Завданням DCFR є наочно довести факт існування європейського приватного права (фактично йдеться про «концепт європейського приватного права» – Е.Х., О.Х.), згадавши про відносно незначну кількість випадків, у яких різні правопорядки дають різні відповіді на загальні питання. Таким чином DCFR розглядається як проект, що може надати ідеям європейського приватного права нове підґрунтя, що підвищує взаєморозуміння і сприяє колективному обговоренню проблем приватного права у Європі [15].

При такій концепції DCFR у тріаді «Принципи, дефініції, модельні правила приватного права ЄС» чільне місце, природно, посідають «принципи приватного права ЄС».

Оцінюючи цю категорію під кутом зору проблематики нашого дослідження, маємо відзначити деякі розбіжності її розуміння у вітчизняній цивілістиці та використання терміну «принципи» у тексті DCFR.

У вітчизняній юриспруденції у найбільш загальному вигляді принципи права характеризують як керівні засади (ідеї), що визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Значення принципів права полягає у тому, що вони в стислому вигляді концентровано відображають найсуттєвіші риси права, є його квінтесенцією, «обличчям» [16, с. 128].

Принципи права визначають також як правові ідеї його існування, що виражають найважливіші закономірності і підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу. При

цьому ознаками принципів праваназивають: регулятивність; внутрішню єдність, що простежується у їхній системно-структурній внутрішній збалансованості, несуперечності, інтегрованості і водночас диференційованості на певні види; їхню об'єктивну обумовленість, тобто відповідність характеру суспільних відносин, економічних, політичних, ідеологічних процесів, що відбуваються у суспільстві; матеріалізацію їх у праві шляхом безпосереднього формулювання у нормах права (текстуального закріплення) або виведення принципів права зі змісту нормативно-правових актів (змістовне закріплення); їхня історичність [17, с. 165].

Серед загальних принципів об'єктивного права називають: принцип загальнообов'язковості норм об'єктивного права для всіх соціальних суб'єктів; принцип несуперечності норм об'єктивного права, що є складовою частиною правової системи, і пріоритетності закону щодо інших нормативно-правових актів; принцип поділу правової системи на загально соціальне і юридичне право і диференціації останнього на публічне і приватне, матеріальне і процесуальне, регулятивне і охоронне, об'єктивне і суб'єктивне права; принцип відповідності між об'єктивним і суб'єктивним правом, між нормами права і правовими відносинами, між правом і процесом його здійснення; принцип загальної формально-правової рівності суб'єктів права і водночас їх певної диференціації; принцип справедливості, який в об'єктивному праві дістає вияв у рівному масштабі оцінки поведінки і у відповідності юридичної відповідальності скоєному правопорушенню та ін. [17, с. 96-107].

Стосовно приватного права висловлено думку, що його галузі та інститути побудовані на таких принципах: 1) принцип автономії (це означає, що суб'єкти вільно здійснюють свої права; не допускається втручання в їх справи або ж протидія їм); 2) принцип добровільності (суб'єкт сам несе відповідальність за виконання своїх обов'язків, відповідає за ними своїм майном, грошима тощо); 3) принцип юридичної рівності (виражається у вільному волевиявленні і його оцінці, що дорівнює іншим); 4) принцип диспозитивності; 5) принцип координації; 6) принцип загального дозволу; 7) принцип правового захисту приватного інтересу та ін. [17, с. 176]. Разом із тим, у ст. 3 ЦК України йдеться про «Загальні засади цивільного законодавства», до яких належать: 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; 5) судовий захист цивільного права та інтересу; 6) справедли-

вість, добросовісність та розумність. При цьому, судячи з формулювань, ст. 3 ЦК України, наведений у ній перелік загальних засад цивільного законодавства, є вичерпним.

Порівняння принципів приватного права, які згадуються у вітчизняній літературі, і принципів (засад) цивільного законодавства, названих у ст. 3 ЦК України, дозволяє зробити висновок, що спільними можна вважати лише два принципи: принцип автономії (котрий з певними застереженнями може бути прирівняний до принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини) і принцип правового (у п. 5 частини 1 ст. 3 ЦК України уточнюється – «судового») захисту приватного інтересу.

Розбіжності у визначенні кола та змісту принципів приватного права та засад цивільного законодавства дають підстави для висновку, що у вітчизняній юриспруденції визнається нетотожність понять «принципи приватного права», «принципи цивільного права» та «засади цивільного законодавства». Принципи цивільного права ґрунтуються на принципах приватного права, але не співпадають з ними повністю, оскільки у цивільному праві, на відміну від права приватного, мають місце не лише диспозитивні, але й імперативні елементи (публічні договори, недоговірні зобов'язання, спадкування тощо). Разом із тим, можна виокремлювати, як це зроблено у ЦК України, «принципи (загальні засади) цивільного законодавства». Останні частково співпадають з принципами цивільного права, а частково ні.

На відміну від українських теоретиків права і цивілістів, автори проекту DCFR акцентують увагу не на визначенні поняття принципів права, встановленні їхнього кола тощо, а починають із застереження щодо можливості різного використання терміну «принципи».

Зокрема, зазначається, що у цьому контексті він використовується як синонім виразу «норми, що не мають юридичної сили закону». З такого погляду можна сказати, що DCFR складається з принципів та визначень. Він дуже близький за своєю природою до інших документів, щодо яких використовується термін «принципи».

Разом із тим, терміном «принципи» можна описати ті норми, що мають більш загальну юридичну природу, такі як свобода договору чи добросовісність. З цієї точки зору модельні норми DCFR включають у себе принципи [15, с. 19,21].

Варто звернути також увагу на розрізнення у DCFR принципів базових та пріоритетних, оскільки саме за допомогою такої диференціації фактично провадиться акцентування уваги на головних напрямках формування концепту приватного права.

Як впливає з тексту DCFR та коментарів його авторів, «базовими» вважаються такі принципи, що мають забезпечити досягнення найбільш загальних цілей DCFR. У якості таких пропонуються принципи свободи, безпеки, справедливості та ефективності (з припущенням, що ними охоплюється також принципи договірної лояльності, співробітництва тощо).

Визначення «пріоритетних принципів» DCFR не містить. Можливо, тому, що йдеться про термінопоняття, котре саме вже є і визначенням, а характеристикою його слугує перелік таких принципів (До речі, улюблений прийом давньоримських правознавців: замість абстрактних дефініцій пропонувати конкретний перелік об'єктів, властивостей, відносин).

До категорії пріоритетних принципів найбільшого політичного значення віднесені захист прав людини, підтримка солідарності й соціальної відповідальності, збереження культурної та мовної різноманітності, захист і поліпшення добробуту, розвиток внутрішнього ринку [15, с. 21]. (Слід відзначити, що, згідно з позицією авторів DCFR, висловленою далі, свобода, безпека, справедливість та ефективність, виконуючи подвійну роль, також виступають у якості пріоритетних принципів. Тоді виходить, що принципи поділяються не на базові та пріоритетні, а на «пріоритетні базові» та ««пріоритетні не базові (звичайні)». Такий підхід здається надто ускладненим і пояснюється, як на нашу думку, тим, що «базові» принципи стосуються договірної сфери» і тут вони є пріоритетними), а «пріоритетні звичайні» принципи мають загальний характер, стосуючись різних аспектів буття європейського громадянського суспільства.

Не зупиняючись тут на характеристиці пріоритетних принципів, лише відзначимо, що «пріоритетним з пріоритетних» можна вважати принцип захисту прав людини, якому присвячується ст. I-1:102(2) DCFR. Згідно з цим принципом модельні норми мають тлумачитися у контексті будь-яких застосовних засобів, котрі гарантують права та фундаментальні свободи людини. Цей пріоритетний принцип відображений також і у змісті окремих модельних норм, особливо у нормах про заборону дискримінації, про недоговірну відповідальність та ін.

Являє також інтерес надання пріоритетності принципу підтримки солідарності й соціальної відповідальності, котрий, як слушно зазначають автори Проекту, зазвичай, розглядають як функцію публічного права [15, с. 23]. Така позиція пояснюється розширювальним тлумаченням принципів лояльності і безпеки договору, що дозволяє залучити у сферу договірної регуляції більш широке

коло відносин. Що стосується врахування принципу солідарності у правовідносинах, які виникають внаслідок ведення чужих справ без доручення, то ця ідея була відома в цивілістиці ледь не з часів Стародавнього Риму (хоча із певними застереженнями стосовно неприпустимості втручання в справи іншої особи проти її волі), з тим активно обговорювалася з позаминулого століття, а ще пізніше отримала підтримку навіть у тоталітарних суспільствах на кшталт СРСР [18, с. 78].

Практично важливим є принцип збереження культурної та мовної різноманітності, котрий є своєрідною відповіддю опонентам євроінтеграції, які страхають втрату національної культурної ідентичності тощо, а також науковцям, котрі розглядають євроінтеграцію з суто прагматичних позицій створення глобальної конкуренції у системі «ЄС проти США» [19, с. 157-214].

У останньому випадку позиція авторів DCFR є більш гнучкою. З одного боку, визнається, що у плюралістичному світі, такому як Європа, очевидно, що збереження культурного та мовного розмаїття є умовою самого існування Співтовариства. Разом із тим, з іншого, – враховується, що там, де людське життя має не тільки культурний, але й суто функціональний зміст, цей принцип може вступати у колізію з принципами солідарності, захисту й поліпшення добробуту, а також розвитку внутрішнього ринку (прикладом чого, слугує, власне, слугує приватне право).

Врахування зазначених колізій зумовило компромісне вирішення цієї проблеми, яке виражається в тому, що поряд із включенням в норми деяких проявів принципу збереження культурної та мовної різноманітності, у ньому відчувається і певне занепокоєння існуванням можливості шкідливого впливу на внутрішній ринок (і, як наслідок, на добробут європейський громадян та підприємців) надмірної різноманітності систем договірної права. У цьому сенсі, мету DCFR його автори вбачають у керівництві для законодавця, завдяки якому сенс європейського законодавства можна зробити зрозумілим для людей, які отримали юридичну освіту в умовах різних правопорядків [15, с. 23, 25].

Значення згаданого занепокоєння стає більш зрозумілим, коли врахувати, що принцип захисту та поліпшення добробуту громадян і підприємців (і доповнюючий його принцип плавного розвитку внутрішнього ринку) розглядається як такий, що охоплює усі або майже усі інші принципи. Бо, як підкреслюють автори Проекту, з нього випливає кінцева мета і сенс існування DCFR. Якщо DCFR не допоможе поліпшити добробут громадян і під-

приємців у Європі – нехай опосередковано, нехай незначно, нехай потрохи, – Проект зазнає невдачі [15, с. 23,25].

Висновки. Оцінюючи в цілому спрямованість і зміст проект Draft Common Frame of Reference (DCFR) – Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, особливо Принципи, можна зробити висновок, що їхнє завдання полягає у за-

безпеченні підґрунтя вдосконалення концепту приватного права відповідно до базових цінностей європейської цивілізації. На наш погляд, враховуючи завдання гармонізації національного законодавства з правом ЄС, саме таким імперативом має керуватися й наша держава, визначаючи напрямки та характер розвитку українського цивільного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасні проблеми адаптації цивільного законодавства до стандартів Європейського Союзу : Матеріали I Міжнародної науково-методичної конференції. – Львів, 2006. – Вип. 1. – 514 с.
2. Проблеми систематизації приватного права України та Європи : моногр. / За заг. ред. Ю.В. Білоусова. – К. : НДІ приватного права і підприємництва АПрНУ, 2009. – 204 с.
3. Правове забезпечення сфери інтелектуальної власності в Україні в контексті Європейської інтеграції : правові засади : моногр. / за редак. О.П. Орлюк : кол. Авторів : В.С. Дроб'язко, А.В. Міндрул, О.О. Тверезенко, Л.І. Работягова, О.О. Штефан та ін. – К. : Лазурит-Поліграф, 2010. – 464 с.
4. Право Європейського Союзу : навчальн. посібн. / За заг. ред. Р.А. Петрова. – [3-тє вид., змінєне і доповненє.] – К. : Істина, 2010. – 376 с.
5. Аннерс Э. История европейского права ; [пер.со швед.] / Э. Аннерс. – Ин-т Европы. – М. : Наука, 1996. – 395 с.
6. Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини : джерела і практика застосування ; [пер.з англ.] / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі – К. : АртЕк, 1997. – 624 с.
7. Право Європейського Союзу : підручн. / за ред. В.І. Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.
8. Анцупова Т.О. Процесуальне право Ради Європи : питання теорії і практики : моногр. / Т.О. Анцупова. – Одеса : Фенікс, 2013. – 379 с.
9. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом ; [пер.з англ.] / П. Маланчук. – Х. : Консум, 2000. – 592 с.
10. Опришко Ф. Право Європейського Союзу : Загальна частина : підручн. [для студ. вищих навчальн. заклад.] / Ф. Опришко, А.В. Омельченко, А.С. Фастовець. – К. : КНЕУ, 2002. – 459 с.
11. Татам Алан. Право Європейського Союзу : підручн. [для студент. вищ. навчальн. заклад.]. [пер. з англ.] / Алан Татам. – К. : Абрис, 1998. – 424 с.
12. Европейское право : учебн. для вузов / Л.М. Энтин, А.А. Наку, С.В. Водолагин и др. ; Моск.гос. ин-т МО (ун-т) МИД РФ, Ин-т европейского права ; Рук.авт.кол. и отв.ред. Л.М.Энтин. – М. : НОРМА-ИНФРА, 2001. – 705 с.
13. Байниязов Р.С. Правосознание и правовой менталитет в России : дисс. ...д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Р.С. Байниязов. – Саратов, 2006. – 349 с.
14. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Full Edition. Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Ed. by Christian von Bar and Eric Clive. Vol. I – VI. Munich, 2009.
15. Кристиан фон Бар Предисловие к российскому изданию // Модельные правила европейского частного права. [пер. с англ.] / Кристиан фон Бар, Эрик Клив, Паул Варул ; Науч. ред. Н.Ю. Рассказова. – М. : Статут, 2013. – 989 с.
16. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл. – Т.5. – 2003. – 736 с.
17. Колодій А.М. Принципи права України : моногр. / А.М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 205 с.
18. Новицкий И.Б. Солидарность интересов в советском гражданском праве / И.Б. Новицкий. – М. : Госюриздат, 1951. – 78 с.
19. Братимов О.В. Практика глобализации : игры и правила новой эпохи / О.В. Братимов, Ю.М. Горский, М.Г. Делягин, А.А. Коваленко. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 344 с.

**Харитонов Євген Олегович,
Харитонova Олена Іванівна
ПРИНЦИПИ DCFR:**

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС

У статті розглядаються питання визначення та характеристики «європейського права» та співвідношення цього поняття з поняттям «право ЄС». На підґрунті отриманого результату досліджується сутність створеного європейськими правознавцями проекту «Принципів, Дефініцій і Модельних Правил Європейського приватного права». Встановлюється значення DCFR для розвитку концепту європейського приватного права і для визначення методологічних засад розвитку цивільного законодавства України у контексті вирішення завдання його гармонізації з правом ЄС.

Ключові слова: європейське право, право ЄС, приватне право, принципи DCFR, цивільне законодавство.

Харитонов Евгений Олегович,

Харитонова Елена Ивановна

**ПРИНЦИПЫ DCFR: СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ГАРМОНИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ С ПРАВОМ ЕС**

В статье рассматриваются вопросы определения и характеристики «европейского права» и соотношение этого понятия с понятием «право ЕС». На основе полученного результата исследуется сущность созданного европейскими правоведами проекта «Принципов, Дефиниций и Модельных Правил Европейского частного права». Устанавливается значение DCFR для развития концепта европейского частного права и для определения методологических основ развития гражданского законодательства Украины в контексте решения задачи его гармонизации с правом ЕС.

Ключевые слова: европейское право, право ЕС, частное право, принципы DCFR, гражданское законодательство.

Kharitonov Evgen Olegovich,

Kharytonova Olena Ivanivna

**PRINCIPLES DCFR: NATURE AND SIGNIFICANCE OF HARMONIZATION OF THE CIVIL LEGISLATION UKRAINE
WITH EU LAW**

In the article examined question the the definition and characteristics of the «European law» and the correlation of this term with the term «EU law». On the grounds the obtained result the researched essence of the created European lawyers of the project of the «Principles, Definitions and The Model Rules of European Private Law». Is set value DCFR for the development of the concept of European Private Law and to determine the methodological foundations development of civil legislation of Ukraine in the context of solving the problem of of its harmonization with the EU law.

Keywords: european law, EU law, private law, principles DCFR, civil legislation.